

ruhu sıkıntıya sokan gizemli bir şeyler var; çünkü bireyin sözde özgürlüğü ortadan kalkmış gibi gözüküyor. Gerçekten de toprakta köleliğin kaynağını görüyoruz. Her zaman aynı yerde kurulan ve aynı olan toprak, insanların tabiatına ve değişken isteklerine sağlam bir destek olarak hizmet eder. Onlara bu desteği unutturmayı başardığında etkisini hissettirir ve devletin bütün yaşamının toprakta kökleri olduğunu ciddi uyarılarla hatırlatır. Halkların kaderini körü körüne bir hoyratlıkla düzenler. Bir halk kendisine düşmüş olan topraklarda yaşmalıdır, bu topraklarda ölmelidir ve bu toprakların yasalarına uymak zorundadır. Sonuç olarak, toprakları yaşamın temel amacı yapan siyasal egoizm de topraklardan beslenir. Gerçekten de, ulusal toprakları her durumda ve her zaman korumak ve bu topraklardan sadece üstünde yaşayanların yararlanması önemlidir; ancak kan bağları, etnik yakınlıklar yürekleri sınırların ötesindeki insanlara ve şeylere doğru iter.

V. Toprak ve İlerleme

Tarih felsefesinin tarihi olayların coğrafi temelini araştırmayı tercih etmesi son derece doğaldır. Tercihen genel ve sürekli nedenleri araştırma eğilimiyle diğer tarihi disiplinlerden ayrılan, gelişmiş bilim niteliğindeki tarih felsefesi; kendisiyle benzer olan toprakta tarihin değişken olaylarına değişmez bir temel bulmaktadır. Aynı şekilde, toprak üzerinde yaşayan canlıların tarihi olan biyoloji de, daima bu canlıların doğdukları, hareket ettikleri ve savaştıkları toprağı göz önüne alır. Tarih felsefesi, tarihi karşılaştırmalardan ileri gelen ve böylece bizzat toprağın önemini anlamaya yarayan sosyolojiden üstündür; çünkü hayat belirtilerinin durmadan değiştiği ortamda sabit bir kriterdir. İşte bu nedenden dolayı filozoflar, toprağın

tarihteki rolünü tarihçilerden daha erken anlamaya başlamışlardır. Montesquieu ve Herder, bağlı oldukları topraklarla devletlerin ve halkların karşılıklı ilişkilerini incelediklerinde sosyolojik ve coğrafi problemleri çözmeyi önermiyorlar; ama insanın rolünü ve yazgısını anlamak için Herder ve Ritter'in düşündüğü gibi, yaratıcının planına uygun olarak gelişecek şekilde, onun için yaratılan ve etkinliğine sahne olan bu toprakta onu canlandırma ihtiyacını hissediyorlar.

Burada çarpıcı olan, tarihin ilerlemesiyle ilgili düşüncelerde bunların çok az göz önüne alınmasıdır. Doğru çizgide yükselen, iniş çıkışlı ya da sarmal bir hareketle insanlığın gelişimini bize gösteren bu teoriler ne kadar da önemsiz! Bu fantezileri bırakalım, her zaman ayaklarımızın altındaki sağlam toprağı hissederek gerçekle yetinelim. Öyleyse, gözlerimizin önünde sürekli genişleyen sosyal ve politik bir evrim meydana geldiğini görüyoruz. Bundan dolayı değişimin her zaman daha da artacağı belli. Çünkü coğrafi görüş, astronomiden, derinlemesine gelişen ve en yüksek derecesine ulaşan sosyolojiye kadar tüm bilimlere yayılıyor. Devletlerin toprağı önem kazandıkça; yalnızca artan kilometrekareleri değil, aynı zamanda ortak kuvvetleri, zenginlikleri, iktidarlara ve sonuç olarak süreleri önemlidir. Bu topraklarda insanlığın evrimiyle katedilen yollar uzadıkça insanlık ruhu zenginleştiklerinden, gelişimin; tahmini olarak parlaklığı artan, yükselen bir sarmalla meydana geldiği düşünülebilir. Fakat hayal, faydadan yoksun olduğundan gerçekten de oldukça uzaktır. Bu nedenle devletlerin toprağının artarak yayılmasının esas niteliğini ve aynı zamanda da tarihi ilerlemenin gücünü göstermek yeterli görülebilir.

Felsefe, Kant ve Karar Alma Sistemi

Victor SHREIBER*

Çeviren: Ülker YÜKSELBABA**

ÖZET

Kültür alanında felsefenin en önemli işlevini belirlemek için bazı seçenekler tartışılacaktır. Her işlevsel parçanın belli bir düzeyde içsel bütünlüğe sahip olması gerektiği için, felsefi bilgi içinde üzerinde oybirliği olan ana görüşleri izleyerek ve karşıt varyantların, konu (güçlü bir değişke) ile yöntem (zayıf bir değişke) arasındaki çok bilinen karşıtlığa indirgenebileceğini göstermeye çalışacağım. Ayrıca felsefi konuyu somut evrensel varlık olarak tanımlayan güçlü versiyonlardan en azından birinin, metafiziğin sadece bir bölümünü yakalayabildiğini göstereceğim. Sonuç olarak, güçlü ve zayıf versiyonlar arasındaki sınır çizgisi aşmıyor ve güçlü versiyon zayıf olana yaklaşıyor. Nihayet, temel felsefi konuların Kant'ın ünlü üç sorusu temelinde birleştirilebileceğini iddia edeceğim: Ne bilebilirim? Ne umabilirim? Ne yapmalıyım? Modaliteler arasındaki farklılık, bu soruların özet olarak yorumlanmasının aksi yönde bir kanıt oluşturur. Dahası bu sorular, karar verme durumunun üç ana parçası ile yakından ilişkilidir. Böyle bir durum, olası alternatifler yelpazesi ve istenen değişkenin

seçimi için bir tercih kriterleri sistemi veya toplamı içerir. Bu iki bileşen, mantıksal olarak, amacın saptanmasından önce gelir. Açıkça, arzu edilen amaca ulaşmak için, başarı için gerekli adımları belirlemek gerekir. Daha da açık olarak, bu adımlar, bir eylemin yapısı içinde nelerin yapılması gerektiğini temsil ederler. O halde, felsefenin özgün kültürel misyonu, Weltanschauung'un tasarımı ve haklılaştırılmasında ortaya çıkar.

GİRİŞ

Bir anı ile başlamak istiyorum. Ağustos 1998'deki Boston'u düşünün. XX. Dünya Felsefe Kongresi'nin ikinci veya üçüncü günü. Benim bildirimim sunacağım topluluk küçük, samimi ve karışıktı: ABD'den ve Kanada'dan birkaç kişi, İsveçli bir çift, Macar bir kadın, bir Çek, birkaç Polonyalı ve Ukraynalı, iki Hintli ve Güneydoğu Asya'dan bazı kişiler. Bunların yanı sıra Latin Amerika'dan birkaç katılımcı ve biz Ruslar. Tek kelimeyle bizler, şimdilerde moda olan kültürel çoğulculuğun gerçek cisimleşmesiydik. Herkes kendi adına ve kendi tarzında konuştu. Her şey her zaman olduğu gibi gitti. Latin

* Rusya Chelyabinsk'teki Chelyabinsk Devlet Üniversitesi, Felsefe Kürsüsü Doçenti. Güney Kore'nin başkenti Seul'deki Seul National University'de 30 Temmuz - 5 Ağustos tarihleri arasında toplanan XXII. Dünya Felsefe Kongresi'nde "Philosophy, Kant and Scheme of Decision-Making" başlığıyla sunulan bildirinin yeniden yazılmış versiyonudur. Yazarın E-mail adresi: E-mail: shreiber@csu.ru

** Dr., İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi Araştırma Görevlisi. (Makalenin dipnotlarında bulunan özgün metinde Kiril alfabesiyle yazılmış sözcükleri Latin harflerine dönüştüren Araş. Gör. Mehmet Perinçek'e teşekkür ederim.)

Amerika'dan bir kişi bozguncu gibi davranmaya başladı. Buenos Aires'ten gibi görünüyordu. Herhangi bir notu olmadan konuşuyordu, fakat aslında hemen hemen hepimizin olduğu gibi İngilizce sorunu olduğu da ortadaydı ve büyük ihtimalle bu yüzden onu çok iyi anladık. Anlattıkları yaklaşık olarak şunlardı:

"Bizler oturmuş ve burada evrimsel aksiyoloji, kimlik ve otonomi, antropolojik ve sosyolojik yaklaşımlar, axiosphere kavramı ve bunun gibi bazı "yüce konular" hakkında akıl yürütüyoruz. Bu arada öğrencilerimiz tamamen başka şeylerle ilgileniyorlar. Parayla, kızlarla (veya karşılıklı olarak erkeklerle) ve iyi zaman geçirmek olarak adlandırabileceğimiz şeylerle ilgileniyorlar. Perşembe günü geliyorlar ve bütün dersler boyunca gelecek hafta sonu ne yapacaklarını tartışıyorlar. Cuma günü, belirlenmiş olan işin hazırlıklarıyla uğraşarak geçiyor. Pazartesi hafif yorgun bir şekilde derslerin ikinci bölümünde ortaya çıkıyorlar ve bir fincan espresso içilen bir aranın ardından hafta sonu "kim, nerede, kiminle" konusunu değerlendir-meye başlıyorlar. Bir sonraki Çarşamba'dan itibaren döngü yeniden başlar-fakat biz onlara kamu ruhu, erdem, kategorik emperatif ve hayatın anlamı üzerine konuşmak zorundayız. Onları, bunların boş sözler olmadığına nasıl ikna edeceğiz?"

O anda, dillerimizde, görünüşümüzde, alışkanlıklarımızda ve gelir düzeyimizdeki farklılıklara rağmen, tek bir bütüne ait olduğumuzun farkına vardım: bizler bir birliğiz, tek bir felsefi topluluğuz. Bu duyguda yalnız değildim. Diğerleri, -açık bir şekilde- aynı şeyi hissediyorlardı. Her birimiz dinleyiciler ile karşı karşıya duruyor ve bunu bireysel olarak yapıyor ama hepimizin tek ve genel bir sorunumuz var: bir yabancıyı,

felsefenin sadece profesyonel bilgi severler için değil, herkes için pratik varoluşsal bir anlamı olduğuna nasıl ikna edeceğiz. Kültürün gelişiminde pozitivist görüşün güçlü bir şekilde yerleşmesinden beri, bu sorun özellikle vahim bir hal aldı. Comte'un üç aşama kanununa göre, düşüncelerin metafizik aşamadan pozitivist aşamaya geçişi, felsefi meseleleri tamamen anlamsız hale getirir. Şimdi, felsefenin ayırıcı işlevinin, dil ifadelerinin analizinden ibaret olduğu genel kabul görmüş gibi görünmektedir. Ancak, bizim faaliyetlerimize ilişkin bu yorum, ne tatmin edilmiş ihtiyaçları, ne de bunun neden dil bilimcilerin değil de felsefecilerin konusu olması gerektiğini, açıklamamaktadır.

Felsefe ne içindir? Felsefenin ulvi bir tarzdaki ifadesiyle kültürel misyonu, diğer çeşit ve biçimlerdeki zihni faaliyetlerin aksine, nerede bulunmaktadır? Bu faaliyetin, bizi Zeus'un haşin kızının coşkulu bir hayranı yapan, özgün kültürel misyonu nedir? Bizim işimizin tüm yönlerini kapsayabilecek bir çerçeveyi keşfetmek mümkün mü? Bizim Arjantinli meslektaşın ortaya koyduğu ve benim tartışma için önermek istediğim sorun budur.

Bizim entelektüel çalışmamızın spesifik kültürel ürününün dünyanın görünümü olduğu tezlerini savunacağım. Aynı zamanda ve esas olarak yenilik ivmesi bu noktada saklıdır dünya görüşü, karar alma durumuna bir yansıma olarak anlaşılacaktır. Bu tür durumlar bizim hayatımızda sürekli olarak ortaya çıkar çünkü bunlar insan özgürlüğünün tipik formunu oluşturur, insanın özgürlüğü ise, hedef belirleme ve doğal ve toplumsal çevrenin dönüşüm süreci olarak insan varlığının karakteristik özelliğidir.

Karar alma durumunun kendine özgü özellikleri matematik ve ekonomi

bilimlerinde geniş bir şekilde tartışılır. Ancak bilimsel araştırmanın her iki dalı bu durumun bütün bileşenlerini, doğası gereği, kişinin hakkı olarak kabul eder. Ne önerilen alternatiflerin gerçekliği ne de tercih kriterleri hakkındaki düşünceler, özel disiplinlerin görevleri arasında değildir. Buradan anlaşılan şudur ki, örneğin bugünlerdeki dünya bunalımını araştıran bir kişi, gelecekte bir trend veya bir başkasının gerçekleşme şansını belirlemeye çalışabilir ve çalışmalıdır. Bu durumda bile yapılan, örneğin Bacon'ın "idoller" ve "hayaletler" araştırmasıyla aynı şey değildir. Bağlamlar farklıdır: ekonomistin toplamı ontolojik olmaya devam ederken felsefi sorunun bağlamı esas olarak varoluşsaldır ve nesne bağlantılı bilimin kavrama yeteneğinin ötesindedir.

Benim argümanım üç hamleden oluşuyor: eleştirel, pozitif ve test etmeye ilişkin. Her türlü işlevsel alt sistemin işlevini yerine getirmeye yeterli olacak bir bütünlüğe sahip olması gerektiği nedeniyle, öncelikle felsefi girişimin içsel bütünlüğü için bir miktar düşünüyoruz. Felsefe, bazı işlevlerin atfedilebileceği kadar bütünleşmiş olabilir mi? Postmodern düşüncelerin ışığında bu boş bir soru değildir. İkinci olarak, felsefenin konusunun karar alma planı olarak yorumlanmasının, evrensel gelişim teorisi olarak tanımlanmasından neden daha iyi olduğunu göstermeye çalışacağım. Evrensel gelişim teorisi Marksizm'de hâlâ popülerdir ve kendi yolunda klasik Pozitivizm tarafından da kabul görmüştür. Son olarak, bu makalenin kapanış bölümünde geç dönem Kant'ın savunduğu tezler ile çok bilinen bir ifadesi arasındaki çakışmaya işaret edeceğim. Kant bu ifadesinde metafiziği, bir kişinin neyi bilme imkanı olduğu (can); ne umabileceği (may) ve ne yapması gerektiğine (ought to) indirgemektedir. Okuyucular

genellikle bu soruların kipliği arasındaki farkları atlar veya bunları dışsal bir şekilde Kant'ın araştırma ilgisindeki değişim olarak açıklarlar. Ben, felsefenin konusu için önerilen yorumların açıklamaya izin verdiğini ve bunun geleneksel olandan daha ekonomik olduğunu göstermeye çalışacağım.

Felsefede herhangi bir derecede içsel bütünlük olması gerektiğini reddettiğimiz takdirde, felsefenin kültürel misyonu sorusu anlamından çok şey kaybeder. Ancak tartışma konusu bu bütünlüğün düzeyidir. Belli bir bütünlüğün kabul edilmesi sınırları içerisinde, iki konum saptanabilir güçlü ve zayıf versiyonlar.

FELSEFİ BİLGİNİN BÜTÜNLÜĞÜ: ZAYIF VERSİYON

Bu versiyon kendi içinde iki değişkeye sahiptir. Birinci duruşa göre, bütün düşünürleri birleştirebilecek olan bazı genel "ebedi" ve ilkesel olarak tartışmaya açık sorunlardır (bilis, varoluş, insanın doğası, hayatın anlamı, tanrı, güzellik ve benzerleri). Bu sorunların yorumları geleneksel olarak farklılıklar gösterir ve bilim insanlarından farklı olarak metafizikçilerin karşılıklı anlaşmaya varmaya başardıkları nadir görülür. En iyi ihtimalle felsefe yapmanın bazı genel özellikleri belirlenebilir: Sorun çözmeye yönelik evrenselci yaklaşım, bu faaliyetin kişisel karakteri, şartsız ve evrensel olarak kabul gören ilkelerin bulunmaması, rasyonel ve sezgisel süreçlerin sıkı bir şekilde iç içe geçmiş olması, vb. Bu bakış açısı postmodernist çevre tarafından geniş bir kabul görmekte ve neo-Kantçılar gibi yandaşları felsefenin özgünlüklerini yöntemin özelliklerine kadar götürmektedirler. Ancak herhangi bir düzenlilik tanımlanabildiği anda bunun nomolojik

hipotezlerle yakalanması da mümkün hale gelir.¹ Böylesi durumda, bu tür bir ilişkiyle ilgili, aslında felsefi önermelerle ilan edilen soru ortaya çıkar. Bu ilişkilerin ontolojik statüsü nedir ve in concreto bunlar hakkında ne düşünülmektedir? O halde, felsefi sorunların özellikleri üzerindeki vurgu, yarı yolda durulmasına yol açmakta ve felsefe yapmanın anlamına ilişkin soruya herhangi bir açık ve ikna edici cevap vermemektedir.

Bilindiği gibi bilişsel süreçlerin etkiliği sadece bilen aktörün öznel niyetlerine değil, aynı zamanda yöntemin kurallarını uygulama yeteneğine de bağlıdır. Bu son bağımlılık, bu versiyonun benim ülkemde yaygın olan diğer bir okumasının ortaya çıkmasına yol açar. Bu okuma, sadece geçen 10 yıla bakılırsa öğrencilerin eleştirel düşünce vasıflarıyla eğitilmesi önerisi olarak sunulabilir. Moskova Devlet Üniversitesi Profesörü Galina Sorina'nın enerjik bir şekilde ve ısrarla belirttiği gibi felsefenin, öğrencileri sorgulayıcı akıl yürütme ve tartışmada gerekli deneyimi kazanmalarına yardımcı olunması çağrısı vardır.² Bu, gerçekten iyi bir öneridir. Birçok üniversite mezunu çok sayıda bakış açısıyla çalışırken zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bir seti, mantıksal olarak yeterli bir asgari seviyeye indirgeme yetenekleri yoktur. Eleştirel düşünce, kuşkusuz, bir şeydir; ancak, eleştirel düşünceyi mantıksal kurallar bilgisine ve akıl yürütme deneyimine uygulamak doğru olur mu? Bu önermenin doğru bir değerlendirmesini yap-

mak için başlangıçta, bunu daha önce uygulamış olan başkalarının deneyimlerine dikkatle bakmak yararlı olacaktır. Bu nedenle, "*eleştirel düşünce*" ve "*enfor-mel akıl yürütme*" hareketinin yaklaşık 20 yıl önce yola koyulduğu Kuzey Amerika üniversitelerine bir göz atalım. Hintikka'ya göre şimdiye kadar "*enformel mantıkçılar*" ile mantık alanında gerçek bir araştırma yapanlar arasında tam bir yabancılaşma gerçekleşmiş durumdadır. "*Enformel mantıkçıların*" mantık alanında neler olup bittiği hakkında fikirleri yoktur, diğerleri ise meslektaşlarının bu boşluğu aşmaları için yardıma bulunmaya niyet göstermemektedirler.³

Bunun sonucu olarak, bir kez daha bizim kendi Rusya deneyimize dönerek mantıkçılarımızın Marksizm'i aşma ve eski Tarihsel materyalizm teorisyenlerine iyi bir sosyal bilimi nasıl kurmuş olmaları gerektiğini gösterme konusunda son zamanlarda gerçekleştirdikleri girişime tekrar bakabiliriz. Maalesef, bu takdire değer çabalar sonuçta taraflı sonuçlar verdi.⁴ Öncülerinin, iyi bilinen "*kızartma tavasından ateşe*" atasözünün doğruluğunu kesinlikle deneme eğilimindeki sosyal bilimcilerden oldukça soğuk bir tavırla karşılaştılar. Gerçekten de felsefenin doğru düşünme sanatını öğretmesi gerekir. Ancak, daha az önemli olmayan bir konu, burada mevcut olan imkanları tahmin etmemiz gerektiğidir. Mevcut durumda, öğrencilerimiz sadece basit çıkarsama kurallarına hakim olabilmektedirler. Hintikka'nın haklı olarak belirttiği gibi, kritik nokta, çağdaş sorun-

ların çoğunluğunun sadece basit değil, aynı zamanda etkili kararlar gerektirdiğidir.

Buna uygun yöntemlerin eğitimi için ne zaman, ne de güç vardır. Ancak muhtemelen konu bu değildir. Hayatımızda ve başka herhangi bir faaliyette, iki tür kural arasında ayırım yapılması gerekir. Oyun teorisine göre bunlar tanımlayıcı ve stratejik kurallar olarak adlandırılır. Örneğin tanımlayıcı kurallar, satrançta piyonların nasıl hareket ettiğini tanımlar. At nasıl hareket eder? Şah matı nasıl değerlendirmeliyiz? Ve benzerleri. Ancak sadece bu kuralları biliyorsanız hiçbir turnuva oyuncusu sizinle oynamaya tenezzül etmez. Çünkü dört başı mamur bir oyun strateji bilgisi, yani hangi hamle dizisinin galibiyet getireceği, rakibin hamlelerine nasıl karşılık verilmesi gerektiği, İngiliz açılışı ve Grünfeld savunmasının ne olduğu ve benzeri konuların anlaşılmasını gerektir. Hintikka'nın vurguladığı gibi stratejik kuralların sadece sezgisel olması gerekmez. Bu tür kuralların oyun hakkında genel bir anlayışı ve görüşü ifade etmeleri gerekir. Felsefede de konu hemen hemen bu şekildedir. Eleştirel düşünce-deki çıkarsama kuralları, tanımlama kurallarıdır, bu alanın stratejik kuralları değildirler. Düşünme kurallarına hakim olmak ancak bir araç olabilir, bir amaç değil. Doğru düşünme örnekleri dışında felsefecinin Hintikka'nın da söyleyeceği gibi doğru görüşü biçimlendirmeye de katkıda bulunması gerekir!

Hintikka'nın bu pozisyonu ile Frankfurt Okulu'nun önemli isimlerinden Horkheimer'in görüşleri arasındaki benzerliklere dikkat ediniz. Felsefe ile sosyal bilimler arasındaki ilişkiyi yansıtan Max Horkheimer eleştirel sosyal sorgulamanın üç fonksiyonuna işaret

eder: etiyolojik veya açıklayıcı, uygulamalı ve normatif, hepsi aynı anda. Bu türden her sorgulamanın, sosyal bastırma ve kontrol mekanizmalarını keşfetmesi, pratik durumun mevcut şartları değiştirmek için en iyi imkanları sağladığı dönüştürücü ajanları tanımlaması ve üçüncü olarak onlara eleştiri için açık kriterler ve sosyal dönüşüm için ulaşılabilir pratik hedefler sağlaması gerekir. Geçerli bir eleştirel toplum teorisinin Horkheimer'in ifadesiyle - "*nesnesi, kendi tarihi yaşam biçimlerinin üreticisi olarak insanlardır*". O halde, eleştirel düşünce mantık yasalarına ve akıl yürütme vasıflarına hakim olmaktan çok daha fazlası anlamına gelir. Eleştirel düşüncenin esas özelliğinin temel dayanağı belli bir sağlam "*doğru*" - ontolojidedir. Eleştirel ontoloji, insan öz-nelliğini, insanın ötekiyle birlikte yaşamasını ve aktif insanın evrene karşı tutumunu dikkate almalıdır. Dünya ve toplumumuz hakkında genel bir anlayış sunulmalıdır.

Bu sonuç, felsefenin bütünlüğü hakkındaki güçlü yorumların analizine geçişte avantajlı çizgiye yerleşmemizi sağlıyor.

GÜÇLÜ VERSİYON VEYA SOMUT EVRENSEL OLAN

"*Doğru*" (right) sıfatının bu bağlamda ne anlama gelebileceğini aydınlatarak başlayalım. Bu sıfat, hangi fenomeni belirtmektedir? Doğru görüş olarak neyi anlamalıyız? Ayrıca, bu neyle ilgilidir?

Cevaplar konusunda tam bir anlaşma yoktur. Bazı teorisyenlere göre "*doğru*", "*bilimsel*" kavramına dönüştürülmüş bir sözcük olabilir. Bu Engels'in bakış açıydı. Geç dönem eserlerinde

(1) C. Mantzavinos, *Naturalistic Hermeneutics*, Cambridge University Press, 2006, p.8.

(2) G. V. Sorina, *Prinyatie Resheniy Kak Intelktualnaya Deyatelnost*, M., Gardariki, 2005.

(3) J. Hintikka, "On the Educational Missions of Philosophy," *Diogenes*, Vol.48, No.4 (2000), pp.64-65.

(4) Moskova mantıkçılar A.A. Ivin and D.P. Gorsky'in çalışmalarını kastediyorum: A. A. Ivin, *Vvedenie v Filosofiyu Istorii*, M, Gumanitarniy izdatelskiy tsentr VLADOS, 1997; D. P. Gorskiy, *Uçenie Marksa ob Obşestve. Kritičeskiy Analiz: Posobie Dlya Prepodavateley Vuzov*, M, Nauka, 1994. Gorskiy, *Marx'da idealleştirmeler hakkında bir kitap daha bastı: D. P., Gorskiy, Oşibki Geniya Samie Opasnie: Razvitie Teorii Marksa i Yeyo Izyani*, M, Nauka, 1995.

(5) M. Horkheimer, *Between Philosophy and Social Science*, Cambridge: MIT Press, 1993, p.21.

Engels sürekli olarak şunu ifade etti: “her özel bilimin, şeylerin ve bizim şeyler hakkındaki bilgimizin büyük toplamı içerisindeki konumunu netleştirmesi gerektiği andan itibaren, bu toplam ile ilgilenen özel bir bilim gereksizdir”.⁶ Sonradan Engels’in düşüncelerinin Auguste Comte ile paralel bir yol izlediği görüldü. Birincinin materyalist olmasına ve ikincinin ruhların varlığını reddetme eğilimine rağmen, her iki düşünür doğal felsefenin döneminin sona erdiğini ve metafiziğin yerini şeylerin bilimsel açıklamasına bırakması gerektiğini ortaya koyuyorlar. Yukarıdaki cümlelerin ardından gelen cümlede, Engels bütünsel bakış açısından gerçek felsefenin ardında “hayatta kalan” tek şeyin, “düşünce bilimi ve bunun yasaları formel mantık ve diyalektik” olacağını kabul eder.⁷ Buradaki boşluk kısmen bilindiği gibi “insanın bilme yetisinin formel ve genel teorisini” yaratmayı bir sorun olarak belirlemişler olan sonraki (second) pozitivistler tarafından doldurulmuştur. Ancak ampiriyokritistler, her şeyden öte görüngüçülükleri yüzünden tatmin edici bir karar verememişlerdir. Bu engel, “özel diyalektikte”, özellikle bilimsel bilginin gelişimi sorununda ortaya çıkmıştır.

Sovyet sonrası Rusya’da, diyalektik materyalizm konusundaki Perm okulu (Batı Urallar) bilimsel felsefenin çağdaş taraftarları arasında özellikle kayda değerdir.⁸ Bu okulun besleme çocuklarının yayınları, tutarlı bir şekilde sadece “diyalektik materyalizmin, gelişme sürecinde nesnel gerçeklik olarak en geniş anlamdaki dünya algısıyla” dünyayı,

“herhangi bir dışsal büyütme olmaksızın, olduğu gibi” gördüğü fikrini izliyor. Doğru görüş, doğası gereği bir diyalektiktir, başka bir deyişle, evrensel evrim ve genel karşılıklı bağımlılığın bir algılanma biçimidir: diyalektik yasaları, “doğa ve insan toplumunun yanı sıra düşüncenin kendisinin de en genel yasalarıdır”. Okulun lideri kabul edilen Vyacheslav Orlov “birleşik düzenli dünya süreci”nin “bilimsel felsefe”nin bugünkü versiyonunun ana gövdesini oluşturduğunu belirtiyor. Orlov, bunun yanında, bu teorisinin yöntemsel kılavuz hattı olarak kullanabileceği tek şeyin, her evrimin evrensel, özel ve tek olanın etkileşiminden ortaya çıktığı şeklindeki Hegelci bir ilke olduğunu iddia ediyor.

Bu konum, burada sadece belirtmekle yetineceğim zorluklarla karşı karşıyadır.

Birinci [zorluk], teorisini bilimsel ilerleme ile felsefi bilginin gelişmesi arasındaki farkı görmekten alıkoymaktadır. Bilim değişimlere eğilimlidir: modellerini ve algılama biçimlerini sürekli olarak yeniden şekillendirir ve yeniden kurar, burada ve şimdi mutlak bir doğru gibi görünen bir şey, başka bir yer ve zamanda bu niteliğini kaybedecektir. Siddhartha Gautama’nın evrenin düzenlemeleriyle ilgili yargılar ile körlerin fil tarifindeki tartışmaları arasında ısrarla benzerlik kurması kesinlikle tesadüf değildir. Marksist gelenek için alışılmış bir şekilde, en genel yasaların birliğine yönelik çağrı, gerçeğin hem en yüksek epistemik değer, hem de felsefe yapmanın nihai amacı olarak statüsünü

(6) F. Engels, *Anti-Dühring*, Marks, K., Engels F. Soç. t.20, p. 25.

(7) Ibid.

(8) Bu kalıp genellikle Vyacheslav Orlov’un adıyla bilinen, *Diyalektik materyalizm* konusundaki, Perm Okulu’nun (Batı Urallar) karakteristik özelliğini biçimlendirir. Perm Devlet Üniversitesi düzenli olarak bu konuya hasredilmiş konferanslar düzenler. Hemen hemen yirmi yıllık süre boyunca, Rusya’nın birçok bölgesinden bilim adamları, 1992’den beri aralıksız olarak basılan “Felsefede yeni düşünceler” koleksiyonun sayfalarında kendi görüşlerini sergileme şansı buldular.

korumaktadır ve bu nedenle felsefi bilgiyi belirtilen eğilimin etkisinden kurtarmamakta, ancak sadece yavaşlatmaktır. Bu başlangıcın ardından Engels, materyalizmin her temel bilimsel buluşla birlikte şekil değiştirdiğini belirtmiştir. Genel anlamda, Orlov bu karakterizasyonu doğal kabul ediyor, çünkü kendisinin bilimsel felsefenin modern versiyonundan söz ettiğini belirtiyor.

Bu şartlar altında felsefe, mutlak ve göreceli gerçeğin etkileşimine girmek zorundadır. Bu, doğa bilimlerinde işler ve bu alanı tamamlayıcı yasalara, görecelilik fikrine ve konvansiyonelleştirmeye tabi kılar. Gerçekten, bilimsel bilginin gelişmesi, bilgi ve teorilerin düz bir şekilde birikmesi değildir, birbirinin yerine geçer ve bazı durumlarda karşılaştırılmaz hale gelir. Ancak ortak ölçülemezlik ile ortak ölçülemezlik uyumsuz olabilir. Felsefede, görüşlerin çoğulculuğu bozulmamış bir şekilde sürmektedir ve yeni önemli durumlar, arkaik (insanın arkaik olduğunu düşüneceği gibi) bakış açılarını ortadan kaldırmakla kalmıyor, yaratıcılarının kendilerinin bunlarda görmediği bazı şeyleri görmeye imkan sağlıyor. Bu düşünce şekli için ikinci zorluk, Varoluşçuluk veya yaşam felsefesi gibi evrensel yasaları araştırmayı amaçlamayan düşünümsele formların varlığını sürdürmesi ve etkisi nedeniyle ortaya çıkıyor. Ancak henüz kimsenin aklına, Sartre’ı veya Nietzsche’yi bu nedenle felsefeden dışlamak fikri gelmemiş gibi görünüyor. Dolayısıyla, bilimsel felsefe savunucularının hayalini gördüğü somut evrenselin ardında, “*Anti-Dühring*”in bugünkü yorumcularının varsayma eğiliminde olduğu gibi, sadece evrensel evrim teorisi bulunmamaktadır.

Kazan Devlet Üniversitesi’nden Profesör V. Komarov, tam da bu düşüncüyü çok canlı bir şekilde ifade etmiştir. Komarov, felsefe ile bilim arasındaki farkların temelleri İsa’nın bir ifadesinde saklı olduğuna dikkat çekmiştir: “*İnsan-oğlu sadece ekmekle tatmin olmaz*”. İnsanlara “*günlük ekmeğin*” temin edilmesi bilimlerin nihai amacıdır. Bir insana, “*günlük ekmeğin*” dışında neye ihtiyacı olduğunu belirlemekte yardımcı olmak, din ve felsefenin çağrısıdır. Dört başı mamur bir hayat için insanların ihtiyacı sadece tam bir doğru değil, aynı zamanda “*açık (resmiyete sahip) doğru*”dur, yani bir yanda İyi’nin bir yanda ise Güzellik’in eşlik ettiği bir doğrudur. Bununla birlikte, tam da bu refakatçiler bilimsel bilginin özellikle ilgilenmediği konulardır.⁹

Felsefe’nin birçok misyonları ve işlevleri vardır: eleştirel, ontolojik, yöntemsel ve bağlama göre benzerleri. İnsanın eşsizliği fenomenine kesinlikle ilgisiz değildir. Bütün bunlar doğrudur. Ancak bu sadece bir vaka ise somut gerçek yerine özet, yani özetleyici temalar ve yaklaşımlar toplamı geçmiştir ve buna mukabil olarak güçlü versiyon zayıf olana yakın olmaktadır. Dahası, bütün bu tema ve yaklaşımlar ayrı ayrı ele alındığında birçok kültürel zihne ait faaliyetin konusu olabilir. Felsefenin spesifik kültürel misyonunu kavramak için yeni bir kavramsal modele ihtiyacımız olmasının sebebi budur. Böyle bir model, yukarıda belirtilen yönlerin hepsini tek ve uyumlu bir bütünlük içinde bir araya getirecektir.

(9) V. N. Komarov, “Metod Filosofii Kak Kriteriy Yeyo Naučnosti (Nenaučnosti),” *Novie Idei v Filosofii*, Perm, izd-vo Permskogo Gosudarstvennogo Universiteta, 2001, p. 18.

KARAR ALMA MEKANİZMASI OLARAK FELSEFE

İnanıyorum ki bu tutarlılık geç Kant'taki dört bildik soru sonrası ortaya konabilir ve değerlendirmemin son bölümü bu tezin temellendirilmesine ayrılacaktır.

Bunlardan üçü ilk olarak Critique of Pure Reason (Saf Aklın Eleştirisi) ve Logic'te (Mantık) görülür ve Karl St_udlin'e mektupta (4 Mayıs 1793) Kant dördüncü soruyu ekler: İnsan nedir? Benim acınacak performansımı tam olarak aktardıkları için, ilk üç kalemi hatırlatmama izin verin: Neyi bilebilir-im? Ne yapmalıyım? Ne umabilirim?¹⁰ İlk bakışta bu, Postmodernistler ve tek ve uyumlu bir bütünlük olarak felsefenin diğer eleştirmenlerinin etkisiyle şimdi-lerde popüler olan aynı sinopsisten başka bir şey değil. Düşününün kendisi, kaleme aldığı üzere ilk soruyu metafizikle dikkate alır, ikincisi doğası gereği ahlakla ilgilidir ve üçüncüsü dini konudur yazarak bu izlenimi güçlendirmektedir. Ancak, Wittgenstein'in söyleyeceği gibi, onların "hepsinin bildiği bir şey olup olmadığına, bakalım ve görelim". Bir durumda "-ebilme, -abilme" (can), diğerinde - "meli, -malı" (ought) ve "-ebilme, -abilme" (may) kiplikleri son soru için seçilmiştir. Önemli nokta, kipliklerin farklı olması! Dikkatsiz bir okuyucu genellikle bunu, değerlendirmesini yapamamaktadır. Fakat Kant, bilindiği gibi, kullanılan kelimelerin tam anlamında [kullanılmasında] hassastır. Bundan dolayı, bu farkın belirli bir

düzeni veya diğer bir ifadeyle, bir bütünsel yapıyı gizlediğini düşünmek abartılı olmayacaktır.

Bu nasıl bir yapıya sahiptir?

Cevabım, tam da bu yapının karar verme mekanizması olduğudur ve tam olarak bu tasarım, bu tasarımın anlaşılması ve gerekçelendirilmesi, genel olarak Weltanschauung'un kültürel işlevini ve özel olarak ise felsefenin ayırıcı kültürel işlevini oluşturur. Konuşmamın kalan bölümünde buna bazı açıklamalar getireceğim ve bu varsayım için bazı gerekçeler sunacağım.

Evvela, karar vermenin formel teorisinin genel olarak bilindiğini kaydetmek gerekiyor. Matematikçiler tarafından çalışılıyor ve sosyolojide ve özellikle ekonomide yaygın olarak kullanılıyor. Araştırmacılar bunu bazen, rasyonel karar verme teorisi olarak adlandırırlar. Bu teoriyi, "heuristic" kelimesinin anlamında olduğu gibi, provokatif analojinin bir çeşidi olarak ele alacağım. O halde, hangi durumda karar vermek durumunda olacağımızı nasıl anlayacağız? Bu karar ne zaman insanlık için çok önemli olacaktır? Ve karar almak için insanın neye ihtiyacı vardır?

Bu tip durumlar çok çeşitlidir ve çok yönlüdür, fakat her benzer durum üç bileşen veya üç modül içerir.

İlk olarak, bir karar vericinin hayatının akışında bir dizi olasılığa, olası durumlara veya gelişimin olası değişikliklerine sahip olduğu kabul edilir. Er ya da geç hepimiz kendimizi böyle durum-

larda buluruz. Hatta bir seçim yapmayı reddetmek bile aslında bir seçimdir. Eğer durum buysa, avantajlarınız ve başarılarınızın, bütün gerçek olasılıkları ve mevcut seçenekleri bilmenize bağlı olduğu oldukça açıktır. Bir belediye otobüsü ile otele nasıl döneceğinizi bilmiyorsanız veya metronun nerede olduğu konusunda bir fikriniz yoksa, taksi için beş kat fazla ödemek zorunda kalırsınız. Empirik ekonominin modern destekçilerinin söyleyeceği gibi, bilgi paradır ve Bacon'un söylediği gibi bilgi güçtür. Bu dünyada neyin olanaklı olduğuna dair bu fikirler setini, dünyanın bir resmi olarak adlandırılalım. Bu bağlamda "-ebilme" (can) kipliğine başvurmanın, en doğrusu olduğu açıktır. Yine de olası alternatifler hakkındaki bilginin, karar vermek için yeterli bir koşul olmadığı açıktır. Gerçekte ihtiyacınız olan, seçme kriteridir.

Karar verme durumunun ikinci bileşeni, bir değişkeyi veya diğerini benimsemek için bir kriter veya ayırıcı özelliktir. Otele, otobüsle, metroyla veya havaalanı limuzini yardımıyla dönmek için nereye gitmeniz gerektiğini biliyor olabilirsiniz. Hangi seçeneği tercih edeceksiniz? Bu sizin tercihlerinize bağlı: hızı, konforu ve düşük ücreti tercih edebilirsiniz. Kural olarak, belirli sayıda ayırıcı özellik ve bir dizi kriterlere sahibiz. Biyolojik davranış çerçevesinde, bu kriterler çoğunlukla genetikdir. Bazen hayvanlar bunun üstesinden taklit yoluyla ve koşullu refleks ile gelmektedirler. İnsan seçimi için kriterler, kültürle biçimlendirilmiş bazı standartlar, eğilimler ve seçimler şeklinde ortaya çıkar. Özel literatürde, bu kriterler değerler adını almıştır. Bu standartların ve ideallerinin sosyal doğasına rağmen, her insanın kafasındaki bunların somut düzeni kişinin bireysel deneyimine uygun olarak inşa edilir. Bir adım daha atarak,

bunun Kant'ın dördüncü sorusunda kullanılan kiplik formunu açıkladığını söyleyebiliriz.

İkinci soru için, değerler seçilmiş hedeflerimizi zorladığı ve bizim bireysel istemlerimizin ifadesi olduğu ölçüde, bu görüş açısından fiili "cesaret etmek" (dare) şekline ve sözcük bileşimini "umut edebilmek"e dönüştürmek oldukça makuldür. Buna, değerlendirme kriterlerimizin bazen açık olmaktan uzak olduğunu eklemeliyim. Bu özellikle sosyal değerlerle ilgilidir. Bunların haklı gerekçelerinin bulunması gerekir. Bazen, geleneğe veya otoriteye atıfta bulunulması gerekir, fakat karmaşık durumlarda, bu süreç çok hassas bir hale gelebilir.

Şimdi, düşüncemizi geliştirme ve bir adım ileri gitme şansı veren bir noktaya ulaştık. Durumla ilgili düşüncelerimizden ortaya çıkan talep ve tercihlerimizin düzeyini belirlediğimizde, üçüncü soruya yönelebiliriz: Ne yapmalıyız. Gerçekten, tercih edilecek kriteri belirlediğiniz takdirde, en iyi değişkeyi seçebilirsiniz ve daha ileri etkinliğimiz için bir amaç oluşturmaya çalışabilirsiniz.

Bu adımdan sonra, mekanizmamızın dördüncü modülüne devam edelim, çünkü herhangi bir amaç –eğer bir amaç ise- uygulama gerektirir. Bunun için, bir eylem yapmak zorundasınız; –bedensel veya ruhsal- bazı hareketler gereklidir. Aksi hald, hiçbir fayda sağlayamazsınız. Çok bilinen bir atasözü vardır "Cehennemın yolu iyi niyet taşlarıyla örülüdür". Bu nedenle tartışılan üçüncü durumla ilgili ilkemizi benimsemeli veya uygulamalıyız. Bu üçüncü bileşen arzulan hedefe, arzulan amaca ulaşmak için gerekli hareketlerin tanımlanmasıdır. Bu tanımlama mükemmele yaklaşırsa, asgari çabayla en iyisini yapmış olursunuz.

(10) Bakınız: I. Kant, Critique of Pure Reason. Indianapolis. 1996, p.735. Burada, başlangıçta, sinopsisin aralarında özel bağlar olmayan konu ve yaklaşımların özet bir değerlendirmesi olduğunu hatırlatmak isterim. Diğer bir uyarı, Kant'ın İngilizce'ye çevirisini temel olarak aldığım. Critique of Pure Reason'un N.O. Lossky tarafından Rusça'ya yapılan çevirisi, 1964 ve 1994 yıllarındaki akademik baskılara esas kabul edilmiştir ancak yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Losskyi birinci ve üçüncü sorulardaki yardımcı fiiller arasındaki farkı göstermiyor ancak Kant'ın Critique'inin daha sonraki sayılarındaki açıklamaları bu ayrıştırmanın gerekli olduğunu göstermektedir. Bakınız: I Kant. Kritika Čistogo Razuma, M, Misl, 1994, pp. 471-472. Rus çevirmen, "umabilir" (smeyu nadeyatsya) ifadesini Kant'ın St_udlin'e mektubunun çevirisinde kullanıyor. Bakınız: I. Kant. Traktı i Pisma, M.. Nauka, 1980, p. 589.

Yaşama geçirilebilen bir durumu hedefiniz olarak kabul edip etmeyeceğiniz sizin kişisel ve özel işinizdir. Yurtdışına birçok seyahat yapmayı gerektiren prestijli bir firmada çalışma fırsatı olan herkes bu seçeneği kabul etmeyecektir. Bazıları kendini yaratıcı bir şekilde gerçekleştirme fırsatını tercih eder, bazıları ise evin istikrarlı sıcaklık ve konforunu seçebilir. Aynı fırsat ve şartlar verildiğinde, hedef ve amaçlar kişinin taleplerinin düzeyine göre değişebilir. Ancak, herhangi bir seçeneği tercih ettiğinizde ve bunu amacınız olarak belirlediğinizde herkesin bildiği işler doğrultusunda baskı oluşmaya başlar. Bir kural gibi zorunluluk kazanır. Bu nedenle Kant tarafından belirtilen sorulardan ikincisinin neden emperatif kipinde formüle edilmiş olduğunu anlamak kolaydır. Olması gereken (oughtness) ile ahlak arasındaki karşılıklı ilişkiye itiraz etmiyorum. Sadece Kant'ta emperatiflerle aynı miktarda maksimlerin olduğunu hatırlatmak istiyorum ve kategorik emperatif dışında, akademisyenler teknik ve ihtiyat emperatiflerini ayırtmışlardır.

Şimdi “doğru görüş açısı”nın içeriği ve kültürel işlevi hakkındaki ana sorumuza dönebiliriz. Hinttikka oldukça haklıdır: stratejik kurallar heuristik olana indirgenemezler. Bu kuralların oyun hakkında genel bir anlayış ve görüş açısı ifade etmesi gerekir. Genel olarak felsefede ve yaşamda, bu konu yaklaşık olarak aynıdır. Yaşam durumumuzun genel kavranışı the Weltanschauung (dünya görüşü) üç parçadan oluşur. Bu yapının ilk parçası, yaşam dünyamızın genel temsilini gösteren dünyanın bir resmidir, bir tür ontolojidir. İkinci ve üçüncü bileşenler değerlerdir (bazen kendinde değerler şeklinde ifade edilir) ve buna paralel olarak davranış programlarıdır (tercih edilen seçeneğin gerçek-

leştirilmesi için gerekli hareketlerin tanımlanması).

SONUÇ

Bu makalenin öncelikli amacı felsefi düşüncenin anlamı hakkındaki bütün diğer kavrayışlara saldırmak değildir. Bunun yerine, felsefi konular, problemler ve yaklaşımlar için mümkün olduğunca geniş kavramsal birleştirme kaynaklarını araştırmayı hedeflenmiştir. Böyle bir bütünleşmenin temel koşulu felsefi işlevlerin paralel birlikte varoluşu ilkesini reddetmek ve onları -önde gelen- bir kültürel misyon çatısı altında birleştirmektir. Bu nedenle, bütünleşme zeminini olarak dünya görünümünün işlevini değerlendirmeyi önerdik. Aynı zamanda, dünya görüşünün, karar vermenin genelleştirilmiş bir modeli olarak okunması önerildi. Bu model ile geç Kant'ın üç sorusu ile ifade ettiği felsefenin görevleri anlayışı arasındaki daha sonra gelen karşılaştırma bizim okumamız ile Kant'ın kafasında en azından gizlenmiş bir önerme olarak dolaşan felsefe yapma imajı arasındaki olumlu çakışmayı açığa çıkardı.

Yazarın pozisyonunu, evrimsel sürecin daha iyi kavranması açısından tekil ile evrensel diyalektiğinin anlamını kabul etmeyi reddetmek olarak görmek, küçük bir hata olmayacaktır. “*Bilimsel felsefe*”nin problemi sadece somut evrenseli vurgulamaktan ibaret değildir. Temel problem daha ziyade, felsefenin iradesiz bir şekilde olarak ontolojiye, dünyanın felsefi resmine indirgenmesidir. Ne zaman, birisi daha genel yasaların keşfedilmesi hakkında konuşmaya başlasa bilişsel düşünme, soyutluluğun bir üst derecesine yükselir. Sonuç olarak, daha önceki ve yeni bilgi arasındaki ilişki hiyerarşik zeminde veya diğer bir ifadeyle, piramit prensibine uygun

olarak biçimlenmeye başlar. Bu nedenle, kendisi için gayriresmi “*bilimlerin krallığı*” konumunu nolens volens (ister istemez) korur ve felsefe ve bilim arasındaki radikal yaklaşımın aktivistleri, daha önce belirtilen bazı zorluklarla karşı karşıyadırlar. Ancak çok karmaşık bir bağlantı ve etkileşim ağı burada saklıdır. Ve yazar, bunun tatmin edici bir açıklamasını yapar gibi görünmeye çalışmak iddiasında değildir.

Bununla birlikte, felsefe yapmanın özgüllüğünün önerilen yorumu, metafiziğin bir yandan yargılarının en yüksek noktadaki evrenselliğine bir çağrı ile diğer yandan felsefi söylemin derin bir şekilde kişisel değerlere dayanan doğasını nasıl birleştirdiğini görmeye imkân verir. Bu, antik Yunanlıların felsefeyi “*pratik bilgi*” olarak adlandırmalarının sebebinin anlaşılmasını da sağlar. Felsefi tartışma pratik anlamını burada

bulur ve bu nedenle bu tartışmanın yerine başka hiçbir entelektüel çalışma geçemez. Bunun yanında, umarım bu yorum, felsefe okumanın gerekliliğine öğrencilerimizi ikna etmek gerektiğinde iyi bir sunum olabilir. Son olarak ifade etmekle birlikte bu yaklaşımın önemsiz olmayan bir erdemi, Weltanschauung'un tarihsel tiplerinin karşılaştırılmalı analizi için sahip olduğu sezgisel potansiyeli ile bağlantılı olduğunu belirtmek gerekiyor. Bu tipler üç kriter esas alınarak analitik olarak ayrıştırılabilir: dünya resminde benimsenen açıklama modeli, değerlerin gerekçelendirilme şekli ve aktöre bir davranış programı sağlayan özgürlük düzeyi. Bu üç nokta, mitolojik, dini ve felsefi dünya görünümünün belirli niteliklerine yeni bir ışık tutmamıza yardımcı olur. Ancak bu ayrı bir konudur ve özel olarak incelenmesi gerekmektedir.